PERSPECTIVĂ DIALECTOLOGICĂ ASUPRA UNUI DICȚIONAR ONOMASTIC (III)[1]

IULIA MĂRGĂRIT

Prezenta contribuție a fost elaborată, ca şi cele anterioare, pe baza aceluiaşi volum, *Dicționar al numelor de familie româneşti*, de Iorgu Iordan (= DNFR), fiind identificate, în continuare, nume de familie (= NF) susceptibile, la analiză, de aplicarea unei perspective dialectologice. După cum am mai afirmat şi în precedentele intervenții, repertoriul DNFR intră sub incidența dialectologiei în chip firesc. Autorul, după propria mărturie (*Memorii*, I, 214), în timpul primului război mondial, a activat ca statistician în unele spitale din Iaşi, având obligația să întocmească fişe personale pentru răniți. S-a ivit astfel oportunitatea unei documentări generoase, unitățile sanitare fiind populate, majoritar, de ostaşi, țărani în timp de pace, combatanți în timp de război şi purtători ai unor NF, emblematice pentru graiul şi satele lor de obârşie. Este motivul pentru care consultarea DNFR ne-a determinat să recurgem din nou la informația dialectologică în preluarea soluțiilor formulate de autor. Pe baza acesteia am ajuns la alte posibilități analitice decât cele avansate de Iorgu Iordan pentru unele NF. Faptul se explică prin calitatea acestora „majoritatea […] cuvinte din lexicul curent (altădată sau azi) al limbii vorbite de colectivitatea etnică respectivă" (DNFR: 14). Din cuprinsul amintitului dicționar am selectat câteva NF susceptibile de a intra în orizontul dialectologiei prin problematica ridicată, aparținând unor compartimente diferite ale limbii. Am încercat o ordonare a acestora în funcție de natura faptelor care au influențat soluționarea etimologică:

Fonetică

Rostirea alterată a unor sunete:

[1] Numărul de ordine se motivează prin tratarea aceleiaşi chestiuni în mai multe etape, sub acelaşi titlu. Mai întâi pentru volumul „Name and naming" Procedings of the Second international conference on onomastics. „Name and Naming" Onomastics in contemporary public space, Baia Mare, may 9–13, 2013. Edited by Oliviu Felecan, Cluj-Napoca. Editura Mega – Editura Argonaut, 2013, p. 598–605. A urmat apoi contribuția pentru *Studii româneşti* I–II, *Omagiu profesorilor Florica Dimitrescu şi Alexandru Niculescu la 90 de ani*. Editor Coman Lupu. Coeditori Alexandru Ciolan, Alessandro Zuliani. Editura Universității din Bucureşti, 2018, vol. II, p. 643–655; cea de a treia contribuție axată pe aceeaşi problematică: *Antroponimia şi dialectologia, o relație necesară* a apărut în SCL, 2019, nr. 2, p. 259–268.

FD, XXXIX, Bucureşti, 2020, p. 95–105

BDD-A31900 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:13 UTC)

Chitu: bg. *Kito*; cf. şi *chit* „balenă” şi n. top. *Chitul*[2].
Chituşcă: *Chitu* (v. numele precedent), cu suf. diminutival *-uşcă*.

Față de propunerea lui Iorgu Iordan, mult mai probabilă ni se pare originea românească a antroponimului. Am avut în vedere potențiala calitate de variantă fonetică pentru cuvântul-titlu *pituşcă* s.f., după DLR şi nu numai, diminutiv al lui *pită* s.f. 1. înv. şi reg. „pâine mică”. 2. (Mold.) „mitărcuță, specie de ciuperci”.

Atestat preponderent în arii de palatalizare a labialelor, *chituşcă* constituie varianta fonetică firească a nucleului lexical (*pită*) şi a derivatului (*pituşcă*). Nu este lipsit de interes să adăugăm faptul că DNFR a înregistrat NF *Pâinişoară!*

Este motivul pentru care se cuvine să respingem etimonul bulgăresc *Kito*, ca şi alternativa, v. sl. *chit* „balenă”, de la care Iorgu Iordan imaginează diminutivul. Mai întâi, pentru faptul că, despre mamiferul uriaş, secole de-a rândul populația a deținut o informație precară, strict livrescă, dobândită prin intermediul bisericii. Apoi, dacă, totuşi, ar fi avut şansa de a-l vedea, date fiind dimensiunile acestuia, este greu să acceptăm că vorbitorii au simțit nevoia irepresibilă a unui diminutiv care să contrazică realitatea. Ironia nu credem că poate fi invocată ca atitudine pentru faptul că mamiferul nu constituia un obişnuit al apelor româneşti, în primul rând, apoi cunoştințele despre acesta prezentau o anumită sacralitate dată fiind filiera de informație.

Chițu: bg. *Kitso*.

Soluționarea lui Iorgu Iordan ar putea admite şi o altă interpretare, dacă plecăm de la o premisă de natură fonetică. În acest sens, este suficient să apelăm la unul dintre volumele de texte dialectale (TDM I–III) pentru a valorifica explicațiile, de altfel, plauzibile, referitoare la multe NF, iar în cazul de față, la NF *Chițu*. Un informator din localitatea Râmniceni, com. Măicăneşti, jud. Vrancea, la întrebarea anchetatorului asupra numelui şi prenumelui, oferă motivația acestuia din urmă: [Mă numesc] *Agapie D. Enache: mă dezmiardă* ***Chițu*** (TDM II, pct. 728, p. 492). Transparența deplină a hipocoristicului *Agapie > Agapiță > Agapițu > Pițu > Chițu*, fiind vorba de aria de palatalizare a labialelor, ne obligă să recunoaştem originea internă a cuvântului în discuție, sursa bulgară dovedindu-se superfluă. Regimul labialei [p] în graiurile moldoveneşti, ca particularitate arhicunoscută, face de prisos explicația palatalizării. Cât priveşte transgresarea de la hipocoristic la NF, aceasta constituie calea firească prin care, în mediul rural, multe nume de botez s-au convertit aproape de la sine, în NF. Ne limităm la exemple chiar din DNFR: „*Niță*: hipocoristic al lui Ioniță; „*Onilă*: de la Onu, cu suf. diminutival *-ilă*”; *Onu*: de la Ion(u)” ş.a.

[2] Cel dintâi alineat cuprinde prezentarea unui NF din DNFR, în cazul de față chiar două, în mod excepțional, asamblate de autor, pe care, pentru claritate, o distanțăm de intervenția suscitată.

BDD-A31900 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:13 UTC)

Ghioară: *ghioară*, din sintagma *apă* ~ „apă limpede”.

Informația laconică asupra NF anunțat impune completări care să-l dezopacizeze. Autorul s-a limitat la indicarea variantei dialectale a determinantului, restrângând în acest fel, posibilitățile de identificare a cuvântului-titlu, prin ignorarea modificării fonetice evidente! Problema de rostire dialectală luată în calcul ne conduce către sunetul primar modificat şi, implicit, către cuvântul corespunzător: *vioară*. Despre *vioară*[3] (cf. *vioară*[1] s.f. „nume de floare, toporaş”; *vioară*[2] s.f. „instrument muzical”) dicționarele fac precizarea „numai în expr. *apă* ~ „apă limpede, foarte limpede”: *Prutule,* ***apă vioară*** */ Face-te-ai neagră cerneală!* (Folc., CADE s.v.). În aceste condiții, nonfilologul nu va recunoaşte, în var. palatalizată *ghioară*, determinantul *vioară*, moştenit din latină, *viola*, astăzi în situația de „solidaritate lexicală” (Coşeriu 2005, 41), cu alte cuvinte, uzul său este dependent de determinat, fără de care a devenit inutilizabil. Lucrurile s-ar putea opri aici, fără prea multe urmări. Dacă însă este vorba de două NF: *Ghioară* în DNFR şi *Vioară* în *Pagini aurii* (= carte de telefon!), fiind implicat unul şi acelaşi nume, eventual pentru membrii aceleiaşi familii, în funcție de scrupulozitatea sau superficialitatea unui notar, atunci rezolvarea „complicației”, explicabile în cele din urmă, într-o primă etapă, s-ar fi limpezit, cât de cât, cu notificarea: *ghioară* (reg.) „variantă pentru *vioară* în expr. *apă* ~ «apă limpede»”.

Şilimon: cf. bg. *Šilimanov*. S-ar putea ca [o] din Şilimon să fie o transcriere greşită pentru [a].

În NF Şilimon recunoaştem originalul Filimon, apărut prin modificarea fricativei alveo-palatale surde [f], printr-un proces specific graiurilor moldoveneşti (cf. *fiică* > *sică*). Chiar DNFR înregistrează, pe de o parte, *„Fica*: bg. *Fika”*, pe de altă parte, *„Şica:* cf. bg. *Šiko*, care va fi având alături un fem. *Šika”*. În conversiunea termenului de rudenie, fie şi în varianta monoftongată, în NF, variantă, de altfel, înregistrată de DA pentru aria nordică, prioritar, acordăm creditul cuvenit posibilității interne. Promovarea în NF nu a ridicat dificultăți, prin cultivarea relației parentale în raport cu descendenții. Atestarea masculinului *Fic* (v. DA s.v. *fiuleț*), creat după toate aparențele, prin derivare regresivă de la *fică*, ne determină să credem că emanciparea derivatului astfel creat în NF s-ar limita la resursele interne. Iorgu Iordan însă optează pentru soluția externă: *Fic [u]*: bg. *Fiko*. În perimetrul aceleiaşi familii lexicale *fiică*, după DNFR, *Ficata, Ficăta* „ar putea fi bg. *Fika*, articulat cu fem. *-ta*”. Dar respectivele NF n-ar putea admite o identitate şi o interpretare românească?

Accidente fonetice care au favorizat derivarea (eventual, repetată, în trepte).

Boroianu < n. top. *Boroaia*, cu suf. *-anu*.

BDD-A31900 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:13 UTC)

De această dată, articolul este de-a dreptul insuficient, descendența *Boroianu* < *Boroaia* fiind mult prea evidentă, iar semantismul bază / derivat, criptic! Explicația autorului ar fi trebuit să decripteze toponimul. Prin urmare, *Boroaia* reproduce, probabil, *Bouroaia*, localitate situată într-o zonă montană din Bucovina, populată de *bouri*. La origine, deci, *Bouroaia*, ca bază derivativă, din cauza lungimii corpului fonetic, în urma unei sincope, ar fi devenit *Boroaia*, ceea ce explică, pe deplin, NF Boroianu. Detaliul nu este lipsit de importanță, întrucât, prin structura fonetică, astfel reconstituită, localitatea atestă, şi pe această cale, prezența bourului [= zimbrului] în partea nordică a Moldovei.

Liiceanu < n. top. *Lilieci*, cu suf. (toponimic) *-eanu*.

În afara toponimului menționat de Iorgu Iordan, *Lilieci*, în *Indicatorul localităților din România*, figurează satul *Liiceni*, din componența comunei suburbane Drăghiceni, oraş Caracal, jud. Olt. Relația toponim / antroponim, în acest caz, devine mult mai clară *Liiceni / Liiceanu*. Şi mai clară ar deveni dacă am explica originea toponimicului. Orientându-ne după complexul sonor, acesta ar putea fi corelat cu arbustul decorativ (omonim cu micul mamifer *liliac*, între altele, fără contribuție în crearea toponimului), frecvent în sudul Olteniei, dar mai ales în proximitatea oraşului Caracal (v. şi volumul lui Marin Sorescu – *La lilieci*, referitor la prezența plantei, ca ornament, în cimitire). De la numele emblematic al acesteia, *lilieci*, s.m. pl., pentru o astfel de localitate, ar fi putut apărea numele: *Lilieceni* „loc cu mulți *lilieci*". Excesiv de lung , conținând aceeaşi silabă în dublet *Li-li-e-ceni*, iminența haplologiei s-ar fi soldat cu o reducere drastică: *Lieceni*. Prin acomodarea [i] – [e] > [i] – [i], denumirea s-ar fi perfectat în *Liiceni*, de la care s-ar fi desprins NF *Liiceanu*.

Formarea cuvintelor.

O categorie largă cuprinde NF-derivate a căror origine românească evidentă, în unele cazuri, în mod inexplicabil, nu pare a fi fost recunoscută sau nu a fost recunoscut etimonul românesc cu cele mai mari şanse de a fi cel real.

Troncotă: cf. bg. *Tronkov* care arată, teoretic, cel puțin, că există şi un bg. *Tronko*, de la care, devenit românesc, s-a putut deriva *Troncotă*.

În cazul în discuție, credem că nu era nevoie de un „Tronko devenit românesc" (?), de vreme ce în limba română există interjecția paronimă: *tronc!*, expresia *tronca-tronca!*, suficiente pentru a justifica crearea NF *Troncotă* „cel care face gălăgie, zgomotos", iar verbul *troncăni* şi substantivele *troncănire* s.f.; *troncănit* s.n. reflectă poziția consolidată a acesteia în limbă. În chip firesc, NF *Troncotă* ar presupune analiza *tronc* + suf. *-otă*, ambele, resurse interne ale limbii române. NF comentat, de altfel, face parte dintr-o serie de derivate onomastice,

BDD-A31900 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:13 UTC)

create cu afixul respectiv, incluse chiar în DNFR, unele dintre acestea beneficiind de explicații favorabile pentru originea lor internă, formulate de însuşi autorul, cu excepția NF următor, în situație identică, prin soluționare, cu *Troncotă*.

Hociotă < bg. *Hočo* + suf. *-otă*.

Aşadar, rezolvarea este similară cu cea a cazului precedent, *Troncotă*, prin selectarea unei baze derivative străine, în loc de *huci* „pădure mică, tânără şi deasă; crâng, tufiş" < ucr. *husca*. Primitivul *Huciotă*, prin asimilare vocalică, ar fi devenit *Hociotă*, şi defineşte un individ primitiv, rudimentar care locuieşte în pădure.

În privința formantului, trebuie să menționăm că acesta a pătruns împreună cu unele derivate gata create în mediul slav. *Dragotă*, de pildă, inclus în DNFR, cu mențiunea „sl. Dragota" este un astfel de NF care ar fi putut contribui la impunerea afixului în sistemul derivativ românesc. După cum am menționat, chiar DNFR a înregistrat astfel de derivate, într-un fel argumente pentru calificarea NF *Troncotă, Hociotă*, formații româneşti.

Albotă: *alb* sau *Albu*, cu suf. *-otă*; cf. şi n. top. *Albotă*.

La acestea adăugăm NF *Alboteanu*; *Albotescu; Albotin*, toate, înregistrate în DNFR, analizabile prin n. top. *Albota*.

Probabil toponimul şi NF au apărut pe baza unei motivații cromatice: fie un sat deosebit, prin varul alb al caselor, fie un om cu pielea sau părul deschise la culoare.

Balotă < *bală* „monstru" cu suf. *-otă*; cf. n. top. *Balota*.

Împreună cu acesta, în DNFR figurează *Baloteanu, Balotescu* şi toponimele corespunzătoare *Balotească, Baloteşti*. NF ar putea denumi o persoană hidoasă, implicată într-un neam numeros: *Baloteştii*.

Başotă: *başă* „paşă" + suf. *-otă*.

Poate că în cazul NF prezentat ar trebui să avem în vedere, mai degrabă, particula *-baş* (Suciu 2010: 76), echivalentă funcțional şi semantic cu sl. *vel*, de largă răspândire în principate până în epoca de influență turcă. Excludem semantismul „paşă", incompatibil cu realitățile româneşti, cu atât mai mult cu cât *baş* a funcționat ca o particulă de desemnare a excelenței în general: *baş-marghiol, baş-cocoş* etc. exprimând, în general, excelența.

Calotă: *cal* + suf. *-otă*; cf. şi sl. *Kalota* < *kal* „negru".

Autorul însuşi a acordat prioritate ipotezei interne de creare a NF. Un argument în plus ar fi atestarea NF *Balotă*, a cărei vechime poate fi apreciată după calitatea

BDD-A31900 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:13 UTC)

de arhaism a bazei derivative *bală* (v. DA s.v.). NF ar putea defini un proprietar, crescător de cai, sau o persoană robustă, solidă, amintind animalul de tracțiune.

Jacotă < *jac*, variantă veche a lui *jaf* „pradă, dezastru", cu suf. *-otă*; cf. şi top. *Jacota*.

Ar fi putut desemna un răufăcător: participant la *jacuri*.

Micotă, derivat regresiv de la *micotel*, variantă a lui *micutel* 1. „mic"; 2. „unul dintre numele dracului".

Dacă admitem ipoteza avansată s-ar cuveni să avem în vedere încă o posibilitate: *mic* + suf. *-otă*. Nu este lipsit de importanță detaliul că analiza propusă stă sub semnul autorității lui Hasdeu, de la care a preluat-o Pascu 1916 s.v.

NF raportate la împrumuturi străine, în realitate elemente regionale, neidentificate la analiză.

Abajuru: *abajur* < fr. *abat-jour* (?).

Emanciparea numelui de obiect, de această dată chiar un neologism, împrumut de origine romanică, în NF nu pare plauzibilă nici pentru mediul urban (intervalul de manifestare a influenței franceze nu a fost atât de întins, încât obiectul şi cuvântul să fie la îndemâna oricărui vorbitor urban), cu atât mai puțin, probabil, pentru universul satelor. Tindem să credem că ne aflăm în fața unui derivat creat pe teren românesc de la *aba* „țesătură groasă de lână din care se confecționează haine țărăneşti".

În cazul *Abajuru*, presupunem că este implicată o var. regională *abajer* < *abager*, datorită rostirii specifice din Moldova. Ar fi putut deveni prin accident fonetic *abajur* (poate şi sub influența neologismului *majur*). De altfel, chiar DNFR înregistrează NF *Abager*.

Baroană, fem. lui *Baron*. Ar putea fi şi o var. a lui *boroană* „grapă".

Pentru a evita erorile de interpretare trebuie să amintim, de la început, că gradul nobiliar la care face trimitere autorul nu a avut curs în societatea românească. În acelaşi timp se cuvine să avem în vedere posibilitatea unei grafii eronate: *baroană*, în loc de *boroană*. Este mult mai probabil ca paronimia să fi constituit impedimentul principal în interpretarea NF. Dacă avem în vedere că în universul agricol, *boroană*, împrumut din ucraineană, curent mai ales în graiurile moldoveneşti, denumeşte o unealtă agricolă („grapă"), şansele acesteia de a fi etimonul real sporesc. Posibilitatea confuziei grafice între litere atât de apropiate în

BDD-A31900 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:13 UTC)

scrisul de mână, curent în evidența primăriilor de altădată, pledează pentru acceptarea celei de doua ipoteze avansate dubitativ de Iorgu Iordan.

Felicescu < it. *Felice* „fericit” cu suf. rom. *-escu*.

Întrucât adj. *felice* nu are curs în limba română, relația cu suf. *-escu* devine imposibilă. Nu este exclus ca NF discutat să continuie un altul: *Velicescu*, înregistrat chiar în DNFR, analizabil prin *Velicu* < bg. *Veliko* sau gr. *Velikos, Veliku*. Înlocuirea dintre consoanele sonoră, surdă, respectiv, [v] prin [f] cunoaşte precedente. În limba veche: var. *ficlean* pentru *viclean* era uzuală, informație pe care o întâlnim în DNFR s.v. *Ficlenescu*.

Stramiță: cf. ucr. *stramà* „faptă ruşinoasă, infamantă”, cuvânt de la care se poate forma un diminutiv cu suf. diminutival *-itsa*”.

Optăm, mai degrabă, pentru soluția internă, cu punctul de plecare *stramă* „scamă” (v. DLR s.v.), obiect insignifiant ca proporții şi importanță, particularități sporite prin diminutivare. Crearea derivatului s-ar explica prin necesitatea de a exprima o atitudine peiorativă față de purtătorul NF. Pentru calificarea ca diminutiv, *stramiță* ar trebui să aibă accentul pe silaba finală (cf. *fetíță, foíță*). Nu este exclus ca noua formație diminutivală să fi fost influențată de var. *streámță* (v. DLR s.v. *zdreanță*), şi datorită apropierii formale şi de sens să fi preluat accentul acesteia.

Străițaru: *străițar*, absent în dicționare, sinonim cu *trăistar*.

Este un caz atipic, în raport cu celelalte, prin nerezolvare.

Despre numele de agent – *străițar* se comunică restrictiv relația de sinonimie cu *Trăistar*. Adăugăm că este derivat de la *straiță*, var. regională pentru *traistă*, detalii care lipsesc în paragraful respectiv. Pentru *straiță*, presupunem traseul *traistă*, cu anticiparea fricativei dentale surde [s], *straistă*, cu metateză > *straitsă* > *straiță*. Ca element de inovație, *străițar* nu a fost inclus în dicționare (încă).

Şamotaru < bg. *šamota* „zgomot” cu suf. *-ar* nume de agent.

Explicația pentru NF de mai sus rămâne neconvingătoare, baza derivativă neavând curs în limba română. În schimb, s-a impus neologismul *şamotă* s.f. 1. „material refractar care se obține prin măcinarea argilei arse folosită la prepararea cărămizilor şi a altor produse refractare”. 2. p. ext. „cărămidă refractară sau alt produs din *şamotă*”. În chip firesc, muncitorul care se ocupă cu prepararea *şamotei* sau are ca specialitate căptuşirea cu *şamotă* a cuptoarelor, a sobelor se numeşte *şamotar*.

BDD-A31900 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:13 UTC)

Există şi categoria inversă: *NF raportate la un etimon românesc, în realitate, la baza acesteia aflându-se un împrumut străin*:

Dănacu: Dan; cf. şi gr. *Danacos*.

Între cele două nume, Dănacu-Dan, nu există filiație. În schimb, în vocabularul dialectal a fost înregistrat numele comun *dănac*, împrumut din bulgară *данак*, atestat pentru mai multe sensuri 1. Dobr., prin Munt. „mănzat". 2. Olt. Munt. „băiețandru, p. ext. flăcău". 3. (reg.) „burlac (în vârstă)" (v. DLR s.v.). Pentru Oltenia este confirmat cu cel de al doilea înțeles de Bărbuț, *Dicț. olt.*, iar, ulterior, de DGS II, cu semnificațiile 1. „băiețandru"; 2. „junc de 1-3 ani; juncan" (Munt.) împreună cu familia de cuvinte: *dănăcel, dănăcuț*, diminutive, *dănăcie* „stare de *dănac*".

Derivate cu etimon românesc în cazul cărora eroarea de interpretare vizează semantismul:

Curavale: acelaşi cu *Curăvale*.

Curăvale: *cură (î)n vale* („curge în vale").

În cazul de față decriptarea auctorială nu corespunde realității întrucât nu s-a avut în vedere semantismul dialectal dezvoltat de *vale* „râu, pârâu, apa curgătoare în forma de relief omonimă". Cu acest înțeles, numele a generat expresia *cură vale* pentru a exprima superlativul absolut al unui debit lichid, acvatic. Cu circulație, de predilecție în aria nordică, expresia a pătruns în lirica populară. Recent a fost atestată la minoritarii români din sud-estul Ungariei: într-o var. cu verbul *a veni*: *După nor vine senin / După dragoste pelin, / Lacrimile* ***vale****-mi* ***vin*** */* ***vale-mi vin, vale să varsă*** */ Vai, inima mea cea arsă!* (Izvorul 2017, nr. 38, p. 21). Departe de a indica direcția, într-un fel, expresiile *a cura vale, a veni* ~, pentru a exprima intensitatea acțiunii exprimate de verb – amintesc varianta *a curge râu*, cu referire la caracterul continuu al acțiunii, ca în poezia lui G. Coşbuc: *Pe umeri pletele-i* ***curg râu*** */ Frumoasă ca un spic de grâu…*

Cută: *cută* „îndoitură, încrețitură"; cf. şi gr. *kuta(s)*[1].

Explicația oferită de Iorgu Iordan nu pare convingătoare chiar dacă apelăm la semantismul integral al cuvântului din DEX: „îndoitură (adâncă) într-un obiect de îmbrăcăminte; încrețitură, fald, creț, pliu; urmă, dungă rămasă pe o țesătură sau pe o hârtie, pe locul unde au fost îndoite". Dacă luăm în calcul importanța cuvântului în viața socială, punem sub semnul întrebării selectarea acestuia ca NF.

BDD-A31900 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:13 UTC)

Cercetările recente efectuate în aria sudică ne îndreaptă atenția către un omonim de altă origine decât gr. *kuta(s)*[1] sau bg. *kuta* „îndoitură…", după DEX.

Pentru *cută* s.f. pl. *cute*, materialele colectate relevă următoarele accepții: 1. *Gl. Olt.* / pct. 998, ALRR–Munt. şi Dobr. (fişa a şasea), *Gl. Munt.* / pct. 777, 781, 784, 875, 821, 849 „bucățică, cub de zahăr": *Pă colaci punea şi ea vo* ***cută de zaar*** (*Gl. Olt.* / pct. 998, Islaz, fostul raion Turnu-Măgurele). Cu acelaşi înțeles, *cută* a mai fost înregistrat în Argeş (*Lexic reg.* II, 13) şi în Oltenia (Bărbuț, *Dicț. olt.*), iar în Teleorman ca diminutiv: *Colacii să numeau bobârnaci, iar bucățelele de zahăr* ***cutişoare*** (AER, p. 259). 2. „bucată dintr-un fruct, produs; felie": *Bumbacul îl scoți din alea* [= măciulii] *că se scoate singure din alea, să despică ca* ***cutile de pepene*** […] *parcă este* ***felii de pepene*** (TDM III, 519, pct. 826, Ghimpați, Ilfov). Acelaşi înțeles, ca probă a răspândirii acestuia a fost atestat la minoritarii români din Bulgaria: *Pă cartofi i tăiem aşa, să fie mai mici* ***cutele*** (TD – Bulg., *Glosar*).

Verificarea surselor mai vechi confirmă semnificația „felie" pentru fructele şi zarzavaturile de formă sferică, susceptibile de a fi tăiate astfel: *Dintr-o ridiche patru feluri de mâncare se face rasă şi nerasă,* ***cute*** *şi felii* (A. Pann, *apud* Zanne, P IV, p. 101). *Unchiaşul se şterse cu o* ***cută de măr*** *la ochi* (Delavrancea, *Opere*, II, p. 2): ***O cută de pepene*** */ Trece printre fire repede* (Suveica în MAT. FOLK., p. 554). Versiunea aceleaşi ghicitori dintr-o altă colecție de folclor confirmă sensul: ***Felia de pepene*** */ Trece pe sub poduri repede* (Teodorescu, P.P., p. 246).

Prin înțeles şi origine, *cută* „îndoitură" şi *cută* „felie" reprezintă cuvinte diferite, elementul de inovație fiind reprezentat de acesta din urmă. În toate sintagmele dezvoltate, *cută de pepene, ~ de măr, ~ de ridiche, ~ de zahăr* punctul de plecare l-a constituit paronimul *cute*. Moştenit din latină (*cotem*), funcțional în cadrul dubletului *cute-gresie* „piatră pentru ascuțit obiecte, unelte tăioase (*coasa*)", el divide dacoromâna în două arii nord/sud. Având curs în zona nordică, termenul cunoaşte dezvoltări de sens nesemnalate încă, deşi datează de la începutul secolului trecut: *Merge hâda la zăton / Cu o* ***cute de sopon*** */ Să se spele ca de domn / Eu mă spăl cu apă rece / Şi pe hâda oi întrece* (Bud, P.P. 55/93).

În construcția secvenței *cute de sopon*, de fapt o metaforă, s-a avut în vedere dimensiunea obiectului determinat, redus prin consum până la similitudine cu modelul. Creată, probabil, în Maramureş, structura are curs în aria nordică fiind atestată încă în uz în Basarabia (v. *Dicț. dialectal*, şi în ALM II/I, h. 678, pct. 6, 10.

Un argument în favoarea NF *Cută* „felie" îl oferă chiar DNFR unde figurează articolele *Felie*: *felie*; *Scrija* în expr. *scrijea de pâine* „felie de pâine" (cf. şi pl. *scrijele* „felii de fructe", v. DLR s.v.).

Am propus valorificarea *perspectivei dialectologice* în interpretarea unor NF din DNFR cu intenția de a demonstra importanța acesteia, atât în dezvoltarea cât şi în studierea onomasticii. Orientarea analizei către informația dialectală poate duce la elucidarea unor NF a căror creare este legată indisolubil de ocupațiile fundamentale ale poporului nostru (de agricultori şi păstori), de limba română. Considerăm că toate

BDD-A31900 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:13 UTC)

acestea constituie criterii prioritare în examinarea unui repertoriu onomastic la un moment dat, în raport cu împrumuturile externe, practicate după necesitate, situaţia de armonizare dintre factorul intern şi cel extern fiind calificată l' „hospitalité et la créativité de la langue roumaine" (Mioara Avram 1993).

IZVOARE ŞI LUCRĂRI DE REFERINŢĂ

AER = *Sărbători şi obiceiuri*. Răspunsuri la chestionarele *Atlasului etnografic roman*, vol. V: *Dobrogea. Muntenia*, Bucureşti, Editura Etnologică, 2009.

ALM II/I = *Atlasul lingvistic moldovenesc*, vol. II, partea I, Lexicul. Casa, obiecte de uz casnic de Victor Comarnițchi, Chişinău, Editura Cartea Moldovenească, 1972.

Avram 1993 = Mioara Avram, *La créativité et l'„hospitalité" du roumain*, „Revue roumaine de linguistique", tome XXXVIII, 1993, nr. 1–3, p. 23–27.

Bărbuţ, *Dicţ. olt*. = Dorina Bărbuţ, *Dicţionar de grai oltenesc*, Craiova, 1990.

CADE = I.-Aurel Candrea – Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi* de I. – Aurel Candrea. Partea II: *Dicţionarul istoric şi geografic ilustrat*, de Gh. Adamescu, Bucureşti, Editura Cartea Românească, [1926–1931].

Coşeriu 2005 = *Limba română, limbă romanică*. Texte manuscrise editate de Nicolae Saramandu. Bucureşti, Editura Academiei Române.

DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.

Delavrancea, *Opere* = B. Delavrancea, *Opere*. Ediţie îngrijită, studio introductive, note şi variante, glosar şi bibliografie de Emilia Şt. Milicescu [vol.] I–V. Editura pentru Literatură, 1965–1969.

Dicţ. dialectal = *Dicţionar dialectal* (cuvinte, sensuri, forme) vol. I–V. Redactor-responsabil Rubin Udler. Chişinău, 1985.

DLR = Academia Română, *Dicţionarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, 1965 ş.u.

DNFR = *Dicţionar al numelor de familie româneşti*. Bucureşti. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

FOM III = *Folclor din Oltenia şi Muntenia. Cântecele şi poveştile Oltului*. Zonele Scorniceşti, Drăgăneşti-Olt, Corabia. Studiu introductiv de Ioan Şerb. Bucureşti, Editura Minerva, 1979.

Gl. Munt. = *Glosar dialectal. Muntenia*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, Bucureşti, 1999.

Gl. Olt. = Glosar dialectal. Oltenia, sub conducerea lui Boris Cazacu, întocmit de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu şi Magdalena Vulpe. Bucureşti, Editura Academiei, 1967.

Indicator localităţi = *Indicatorul localităţilor din România* de Ion Iordan, Petre Gâştescu, D.I. Oancea. Bucureşti, Editura Academiei, 1974.

Iordan, *Memorii* = Iorgu Iordan, *Memorii*, vol. 1–3, Bucureşti, Editura Eminescu, 1976.

Lexic reg., I–II = *Lexic regional*, I, redactor coordonator: Gh. Bulgăr, 1960; II, redactor-coordonator: Lucreţia Mareş, 1967 (Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice).

MAT. FOLK. = *Materialuri folkloristice*. Culese şi publicate sub auspiciile Ministerului Cultelor şi Învăţământului Public, prin îngrijirea lui Gr. G. Tocilescu. Volumul I (*Poesia poporană*, părţile I–II) –II. Bucureşti, 1900.

Pascu, 1916 = Dr. G. Pascu, *Sufixele româneşti*. Bucureşti, Ediţiunea Academiei Române.

BDD-A31900 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:13 UTC)

Suciu 2010 = Emil Suciu, *Influența turcă asupra limbii române*, [vol.] II. Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă. București, Editura Academiei Române.
TD – Bulg., *Glosar* = *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei*. Texte dialectale şi Glosar, de Victorela Neagoe şi Iulia Mărgărit, 2006.
TDM, III = *Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu, vol. III, de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1987.
Teodorescu, P.P. = G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, Culegere de ..., Bucureşti 1885.
Zanne, *Proverbe* I–X = Iuliu A. Zane, *Proverbele românilor*. Vol. I–X, 1895–1912.

DIALECTOLOGICAL PERSPECTIVE ON AN ONOMASTIC DICTIONARY (III)

Abstract

We proposed to capitalize on the dialectological perspective in the interpretation of some forms from *Dicționar al numelor de familie românești*, de Iorgu Iordan (DNFR) with the intention to demonstrate its importance, both in the development and in the study of onomastics. The orientation of the analysis towards the dialectal information can lead to the elucidation of some NFs whose creation is inextricably linked to the fundamental occupations of our people (farmers and shepherds), to the Romanian language. We consider that all these are priority criteria in the examination of an onomastic repertoire at a given moment, in relation to external loans, practiced as necessary, the situation of harmonization between the internal and external factor being qualified "l'hospitalité et la créativité de la langue roumaine" (Mioara Avram 1993).

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti",
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13
inst@lingv.ro

BDD-A31900 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:13 UTC)

BDD-A31900 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:13 UTC)